

УДК 342.565:342.7(4)

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ СУДДІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФУНКЦІОНУВАННЯ САМОСТІЙНОЇ Й АВТОРИТЕТНОЇ СУДОВОЇ ВЛАДИ, ЩО ВІДПОВІДАЄ ЄВРОПЕЙСЬКІЙ СИСТЕМІ ЦІННОСТЕЙ ТА СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

А. П. Рачинський,

доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державної служби та кадрової політики, Національна академія державного управління при Президентові України

А. В. Огілько,

аспірант кафедри державної служби та кадрової політики, Національна академія державного управління при Президентові України

Досліджено сутність судової влади й гарантії забезпечення її незалежності. Зосереджено увагу на нормативному аспекті незалежності суддів, зокрема щодо питань правового регулювання цього принципу, гарантії його забезпечення; виокремлено ознаки принципу незалежності суддів.

Розглянуто європейську систему цінностей та стандартів захисту прав людини. Наголошено на необхідності звернути увагу на відповідність українського законодавства європейським нормам і стандартам, що виявляється через правозастосовчу практику, розвиток сучасних методів тлумачення нормативно-правових актів, застосування принципів права ЄС в українських судах.

Зроблено висновок, що зміцнення незалежної української судової системи, а також забезпечення ефективності застосування адаптованого законодавства прийняття держави до Європейського Союзу може потребувати відповідних конституційних реформ, особливо це стосується передавання державних повноважень на наднаціональний рівень, співвідношення європейського та національного законодавства, взаємодії між парламентом і урядом із питань, пов'язаних з євроінтеграцією, тощо.

Ключові слова: правова держава, судова влада, судова реформа, європейська система цінностей, незалежність суддів, принцип незалежності, гарантії незалежності суддів.

A. P. Rachynskii,

*professor of the Department of state service and personnel policy
National Academy for Public Administration under the President of Ukraine*

A. V. Ohilko,

*postgraduate student, Department of state service and personnel policy
National Academy for Public Administration under the President of Ukraine*

THE INDEPENDENCE OF JUDGES AS A PREREQUISITE OF FUNCTIONING INDEPENDENT AND CREDIBLE JUDICIARY, WHICH CORRESPONDS TO THE EUROPEAN SYSTEM OF VALUES AND STANDARDS FOR THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS

Investigated the essence of the judiciary and guarantees of independence. The author pays attention on the normative aspect of judicial independence, including the issues of legal regulation of this principle, guarantees its support; singled signs principle of judicial independence.

Analyzed the European system of values and standards for the protection of human rights. Points to the necessity to pay attention to compliance with Ukrainian legislation to European norms and standards, which finds its expression through the practice of law, the development of modern methods of interpretation of regulations, the application of the principles of the EU law in the Ukrainian courts.

© Рачинський А. П., Огілько А. В., 2016

Proved that strengthening of the independent Ukrainian judicial system, and ensure the effectiveness of the adapted legislation the adoption of the state in the European Union may require the relevant constitutional reforms, especially concerning the transfer of state powers to the supranational level, the ratio of European and national legislation, cooperation between the parliament and the government on related to European integration and more.

Key words: legal state, judicial power, judicial reform, the European system of values, independence of judges of the judiciary, independence, guarantees of independence of judges.

А. П. Рачинский,

доктор наук государственного управления, профессор, профессор кафедры государственной службы и кадровой политики, Национальная академия государственного управления при Президенте Украины

А. В. Огилько,

аспирант кафедры государственной службы и кадровой политики, Национальная академия государственного управления при Президенте Украины

НЕЗАВИСИМОСТЬ СУДЕЙ КАК УСЛОВИЕ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ И АВТОРИТЕТНОЙ СУДЕБНОЙ ВЛАСТИ, СООТВЕТСТВУЮЩЕЙ ЕВРОПЕЙСКОЙ СИСТЕМЕ ЦЕННОСТЕЙ И СТАНДАРТОВ ЗАЩИТЫ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА

Исследована сущность судебной власти и гарантии обеспечения ее независимости. Сосредоточено внимание на нормативном аспекте независимости судей, в частности на вопросах правового регулирования этого принципа, гарантиях его обеспечения; выделены признаки принципа независимости судей.

Рассмотрена европейская система ценностей и стандартов защиты прав человека. Указано на необходимость обратить внимание на соответствие украинского законодательства европейским нормам и стандартам, что проявляется через правоприменительную практику, развитие современных методов трактования нормативно-правовых актов, применение принципов права ЕС в украинских судах.

Сделан вывод, что усиление независимой украинской судебной системы, а также обеспечение эффективности применения адаптированного законодательства принятия государства в Европейский Союз может потребовать соответствующих конституционных реформ, особенно это касается передачи государственных полномочий на наднациональный уровень, соотношения европейского и национального законодательства, взаимодействия между парламентом и правительством по вопросам, связанным с евроинтеграцией, и т.д.

Ключевые слова: правовое государство, судебная власть, судебная реформа, европейская система ценностей, независимость судей, принцип независимости, гарантии независимости судей.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У період становлення та розвитку правової держави, формування громадянського суспільства актуалізуються дослідження сутності судової влади і гарантій забезпечення її незалежності. Адже саме незалежність судової влади України загалом та суддів зокрема є однією з вагомих демократичних засад суспільства, реалізація якої – важлива умова побудови правової держави.

Як зазначається в Указі Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна–2020», метою судової реформи є реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів задля практичної реалізації принципів верховенства права і забезпечення кожного права на справедливий судовий розгляд справ незалежним та неупередженим судом. Реформа має забезпечити функціонування судової влади, що відповідає суспільним очікуванням щодо незалежного і справедливого суду, а також європейській системі цінностей та стандартів захисту прав людини [24].

Водночас слід зазначити, що розбудова України як правової держави передбачає реалізацію принципу верховенства права, відповідно до яко-

го головним напрямом діяльності держави є забезпечення прав і свобод людини, а діяльність її органів регламентується Конституцією та законами України. У такій державі суд, здійснюючи правосуддя на засадах законності, об'єктивності й неупередженості, вирішує конфлікти в усіх сферах суспільних відносин, у тому числі визначає відповідальність держави та її органів перед громадянами. Таким чином, створення судової гілки влади, яка б відповідала букві закону, є важливим завданням, що стоїть перед будь-якою державою. При цьому незалежне та неупереджене правосуддя, яке здійснюється професійними, незалежними суддями, є передумовою існування демократичного суспільства, що керується верховенством права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Аналіз вітчизняної наукової літератури з проблем судоустрою свідчить про те, що питання незалежності суддів набуло широкого висвітлення. Серед досліджень цієї тематики варто виділити праці Л.Є.Виноградової [4], В.В.Городовенка [9, с. 15], В.О.Гринюк [10], Р.О.Куйбіди [16], В.С.Сморозинського [23]. Більшість із зазначених авторів зосереджуються на нормативному аспекті проблеми незалежності

суддів, указуючи на вади правового регулювання цього принципу, гарантій його забезпечення. Окремі теоретичні дослідження з проблем гарантій того чи іншого явища пов'язані з правовим статусом особи в суспільстві та державі [22, с. 28]; дослідники зосереджують увагу на проблемах гарантій правового статусу особи в певних галузях права [18, с. 113].

У контексті дослідження гарантування принципів організації та діяльності судової влади у науковій літературі переважно розглядалися гарантії незалежності судової влади або судових органів [2, с. 55]. Так, наприклад, В.А.Четвернін, досліджуючи гарантії незалежності суду, класифікує їх на гарантії особистої незалежності (статусу суддів), організаційної (інституційної) і функціональної незалежності суду [29, с. 111–117]. В.В.Єршов, визначаючи гарантії незалежності суддів як «складову, один із можливих засобів досягнення незалежності суду в системі рівнозначних органів державної влади», розрізняє правові й соціальні гарантії [11, с. 72]. Існує інша група вчених, представники якої отожднюють поняття принципів і юридичних гарантій. Так, за визначенням В.І.Камінської [8, с. 284], Н.Г.Саліщевої [21, с. 164], Ф.Д.Фіночко [28, с. 7], під загальними правовими гарантіями (діяльності суду, правоохоронних органів тощо) слід розуміти основні начала, принципи, засоби, за допомогою яких забезпечуються ті чи інші блага. Таким чином, гарантії – це, зокрема, принципи, хоча й більшість учених розрізняють указані категорії. Саме тут може виникати певна проблема щодо розуміння незалежності суддів загалом, а також механізмів її практичної реалізації.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Принцип незалежності судової влади є предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних учених, проте варто звернути увагу на характер його реалізації щодо суду. І в цьому контексті слід підкреслити, що коли йдеться про судову владу або суддівський корпус – суддів, правильно буде говорити про дію принципу незалежності. Відносно суду можливо використання як терміна «незалежність», так і «самостійність» залежно від того, у якому контексті використовується поняття «суд». У сучасній науковій літературі немає єдності поглядів науковців на поняття незалежності суддів. Так, наприклад, М.С.Строгович писав про незалежність суддів від будь-якого стороннього впливу та обов'язок вирішити справу відповідно до своїх переконань, з огляду на підкорення тільки закону [25, с. 162];

В.М.Семенов наголошував на тому, що незалежність проявляється в розгляді справи на основі закону, матеріалів справи, внутрішнього суддівського переконання та соціалістичної правосвідомості [22, с. 50].

На думку сучасного дослідника С.С.Аскерова, незалежність суддів означає незалежність професійного судді – посадової особи органу державної влади, яка визначає права та обов'язки суддів як під час здійснення судочинства, так і їх взаємовідносини із суб'єктами процесуальної діяльності, іншими органами влади, їхніми посадовими особами, громадянами та ін. [1, с. 174]. М.В.Василевич зазначає, що незалежність суддів полягає в їхніх самостійності, непов'язаності під час здійснення правосуддя будь-якими обставинами та іншою, крім закону, волею [3, с. 9]. Е.Б.Абросімова, з одного боку, розділяє, а з другого – розглядає в неподільній єдності незалежність суддів в інституційному аспекті цього поняття як самостійність судів у системі інших державних та громадських органів і незалежність судової влади та її носіїв у змістовому аспекті цього слова, як їх неупередженість [26, с. 211]. М.Д.Савенко вважає, що незалежність суддів – це система політичних, соціально-економічних, ідеологічних, правових заходів, що забезпечують самостійне, неупереджене і справедливе розв'язання конфлікту, вирішення спірного правового питання суддею за своїм внутрішнім переконанням на підставі закону без будь-якого стороннього втручання у здійснення правосуддя, ефективний захист прав і свобод людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, суспільства і держави [20, с. 99].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основним завданням цієї статті є дослідження сутності судової влади і гарантій забезпечення її незалежності, а також відповідності європейській системі цінностей та стандартів захисту прав людини. Зокрема, ставиться завдання проаналізувати принципи організації та діяльності судової влади, нормативний аспект проблеми незалежності суддів, провести загальний аналіз досвіду розвинених країн світу з питання реалізації здійснення судової влади.

Виклад основного матеріалу. Однією з основних причин руйнування судової влади, як зазначається в Засадах державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки, є невдало реалізована в 2010 р. судова реформа: прийняття Закону України «Про судоустрій і статус суддів» негативно вплинуло на органи суддівського самоврядування – вони

стали повністю залежними від політичної влади. Політичні принципи формування Вищої ради юстиції та нечітко сформульовані підстави для притягнення до дисциплінарної відповідальності призвели до того, що судді фактично втратили гарантії незалежності своєї діяльності. Механізм добору суддів характеризувався зловживаннями з боку органів, відповідальних за цю процедуру. Першим кроком у реформуванні судової влади стало прийняття 08 квітня 2014 р. Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні», який сприяв створенню правових передумов для самоочищення судової влади за безпосередньої участі громадськості. Зважаючи на те, що основні засади судоустрою та статусу суддів закріплені в Конституції України, необхідно забезпечити врахування міжнародних стандартів у сфері судочинства під час внесення змін до Конституції України [15].

Зокрема, цим самим документом, з метою реформування судової влади в Україні та усунення ризиків корупції у судочинстві та діяльності органів кримінальної юстиції, визначено конкретні заходи, а саме:

1) ухвалити з урахуванням висновків Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанська комісія) закони про внесення змін до Конституції та до законів України, спрямовані на реформування судоустрою та статусу суддів на основі європейських стандартів, передбачивши, зокрема:

– зменшення обсягу суддівського імунітету та надання судді лише функціонального імунітету (імунітету від звинувачення за дії, вчинені у процесі виконання суддівських функцій);

– урегулювання питань щодо запобігання та вирішення конфлікту інтересів у діяльності представників судової влади;

– визначення особливостей проведення спеціальної перевірки щодо кандидатів на посаду судді;

– подання, оприлюднення (зокрема в Інтернеті) та моніторинг достовірності даних декларацій суддів про майно, доходи, видатки та зобов'язання фінансового характеру;

– створення в рамках судової системи окремого органу або покладення на органи суддівського самоврядування (не пов'язані з дисциплінарними функціями) консультативних функцій щодо етичних стандартів, конфлікту інтересів та декларування майна, доходів, видатків та зобов'язань фінансового характеру;

– проведення періодичного навчання суддів із питань, пов'язаних зі стандартами запобігання та протидії корупції, ураховуючи їх під час атестації судді [15].

Таким чином, імплементація євроінтеграційних прагнень України вимагає здійснення адаптації правової системи України до відповідних систем Ради Європи та Європейського Союзу, при цьому особлива увага приділяється захисту прав людини з урахуванням західної концепції прав людини, що знаходить своє втілення в практиці Європейського Суду з прав людини на загальноєвропейському рівні.

Як зазначає у своїх дослідженнях В.Б. Татаренко, особливу увагу варто звернути на відповідність українського законодавства європейським нормам і стандартам, що виявляється через правозастосовчу практику, розвиток сучасних методів тлумачення нормативно-правових актів, застосування принципів права ЄС в українських судах, зміцнення незалежної української судової системи, а також забезпечення ефективності застосування адаптованого законодавства [27].

Зокрема, Договором «Про Європейський Союз» (ст. 6) визначається, що основними принципами ЄС є спільні принципи всіх держав-членів: а саме: свобода, демократія, шанування прав людини та основних свобод, верховенство права. Крім того, відповідно до ч. 2 вищенаведеної статті Договору Євросоюз «поважає права і свободи людини, що були гарантовані Європейською Конвенцією про захист прав людини та основних свобод», підписаною 04 листопада 1950 р. в Римі, «і передбачені конституційними традиціями, спільними для всіх держав-членів як загальні принципи права Співтовариства».

Досить важливим є посилення і на ще один аспект європейської інтеграції, що посилює роль європейського права, зокрема йдеться про сприйняття та реалізацію в цьому процесі ч. 2 ст. 6 Договору про ЄС, а саме «західної» концепції прав людини в Україні. Це обов'язково приведе до більш активної ролі судової влади в процесі захисту прав людини, що в західній науці отримало назву «юридизація політики» або «правління суддів», а універсалізм у спільному із західними країнами розумінні юридичної природи прав людини та основних свобод – до «транснаціонального судового спілкування» або «судової глобалізації», як це має місце в сучасному світі [13].

Поступове зближення українського законодавства із законодавством Європейського Союзу, передбачене Угодою про асоціацію, а також кінцева політична мета – вступ України до Європейського Союзу – потребуватиме проведення широких реформ як правового, так й інституційного характеру. Стосовно можливих інституційних реформ, зокрема, як доводить досвід Литви, є сенс

створити окрему експертну установу, яка перевірятиме всі українські законопроекти на предмет відповідності європейському законодавству (і, можливо, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод). Не менш важливим у контексті вступу до ЄС є нарощування потенціалу секторальних інституцій (галузевих міністерств та інших урядових установ). Тому рекомендується оцінити необхідність створення окремих структурних підрозділів, відповідальних за координацію питань, пов'язаних з європейською інтеграцією. Значний інституційний потенціал особливо важливий, ураховуючи широку сферу застосування європейського законодавства та його глибинний вплив на національну правову систему.

Досвід держав – членів Євросоюзу свідчить про те, що прийняття держави до Європейського Союзу може потребувати відповідних конституційних реформ, особливо це стосується передавання державних повноважень на наднаціональний рівень, співвідношення європейського та національного законодавства, взаємодії між парламентом і урядом з питань, пов'язаних з євроінтеграцією, тощо. Через це рекомендується вже тепер почати дослідження і публічні обговорення щодо теми, а також написання поправок до Конституції, якщо це необхідно.

Досвід інших держав, що перебувають у процесі вступу, свідчить, що поступова гармонізація українського законодавства з європейським призведе до ситуації, у якій українським судам доведеться мати справу з українськими законами, імплементувати законодавство ЄС задовго до того, як Україна стане членом Євросоюзу. З метою забезпечення належного тлумачення і застосування таких національних законів вирішальним стане досконале знання законодавства Євросоюзу. У зв'язку з цим рекомендується створити необхідні інструменти (тренувальні програми тощо) для проведення суддівських тренінгів у сфері європейського права (як за загальними інституційними питаннями європейського законодавства, так і в матеріальних складових, які передбачають майбутнє зближення правових стандартів у рамках Угоди про асоціації). Досвід інших держав, що перебувають у процесі вступу, свідчить, що специфіка права Європейського Союзу і переважання телеологічного методу тлумачення, яке використовує Суд Європейського Союзу, приведе до поступових змін у самосприйнятті судів щодо їхньої ролі в суспільстві у цілому і розуміння законодавства зокрема. Такі зміни пов'язані з відмовою від прямого позитивістського підходу до

законодавства та буквального методу тлумачення законів. Це має велике значення, ураховуючи те, що після вступу до ЄС національні суди під час розгляду справ будуть зобов'язані безпосередньо застосовувати європейське законодавство [31].

Для того, щоб отримати достовірну оцінку стану незалежності суддів, потрібно розглянути цю проблему з позицій як суспільства, так і самої суддівської спільноти. Дослідження цього питання ускладнює те, що на формування ставлення суспільства (насамперед пересічних громадян) до стану правосуддя впливає низка чинників:

- статеві-вікові особливості осіб, які здійснюють оцінювання;
- особистий досвід людини, у тому числі пов'язаний зі зверненням щодо захисту своїх прав і законних інтересів до судових органів;
- вплив засобів масової інформації;
- офіційна й неофіційна інформація щодо фактів порушення незалежності суддів та втручання в їхню діяльність;
- суб'єктивна оцінка роботи судових органів тощо [6; 7].

Ураховуючи вищезазначене, Н.М.Шульгач [30] у своїх дослідженнях виділяє такі ознаки принципу незалежності суддів.

1. Незалежність суддів не абсолютна, вона обмежена законом, процедурними рамками, у межах яких здійснюється судова влада. Саме цим, на думку О.М.Курила, забезпечується повноцінна незалежність суддів, оскільки, маючи у своєму керуванні обов'язковий для виконання всіма закон, судді можуть діяти впевнено, безбоязно і справедливо. Указане, як додаткова гарантія, ставить міцні перешкоди щодо можливості вчинення не передбачених законом дій з боку судді, перевищення повноважень, зловживань і сваволі [17, с. 74–75].

2. Незалежність суддів легітимна лише в процесі здійснення процесуальної діяльності судді. Поняття «незалежність» з огляду на окреслення складових статусу суддів законодавець використовує лише під час характеристики повноважень судді в процесі здійснення судочинства, тобто коли йдеться про процесуальний аспект суддівської діяльності. Поза межами суду, судового розгляду справи принцип незалежності судді не діє.

3. Зміст незалежності суддів включає також елемент особистісної незалежності суддів (тобто наявність у судді певних морально-психологічних якостей, які сприяють реалізації права судді самостійно приймати рішення зі справи).

4. Незалежність судді передбачає незалежність як від зовнішнього (від факторів, що містяться за

межами судової системи), так і внутрішнього (від факторів усередині самої судової системи) впливу на процес прийняття суддею рішення зі справи.

5. За посягання на незалежність суддів передбачено найбільш серйозний вид відповідальності – кримінальне покарання (наприклад ст. 376 Кримінального кодексу України передбачає кримінальну відповідальність за втручання в будь-якій формі в діяльність судді з метою перешкодити виконанню суддею своїх службових обов'язків чи домогтися винесення неправосудного рішення).

Водночас О.Р.Михайленко цілком доречно зазначає, що незалежність судді необхідно відрізнити від його самостійності. Якщо незалежність судді означає здійснення ним своїх повноважень, процесуальної діяльності без будь-якого незаконного впливу, а також непідзвітності будь-кому, то самостійність судді передбачає вільну його участь у дослідженні оцінки доказів, обговоренні й прийнятті рішення відповідно до закону та власних переконань [19, с. 51–52].

У контексті дослідження заслуговують на увагу рекомендаційні принципи, що визначені в Європейській хартії про статус суддів, прийнятій 10 липня 1998 р. в Страсбурзі [12; 14].

Так, принцип 1 визначає необхідність існування незалежних судових органів, обов'язок усіх державних та інших установ поважати і дотримуватися такої незалежності судової влади, яка самостійно, без стороннього впливу будь-яких посадових осіб та органів влади, здійснювала б правосуддя. Важливим є принцип 3, у якому зазначено, що судові органи наділені компетенцією щодо всіх питань судового характеру і мають виключне право вирішувати, чи належить установлене законодавчим актом до їх компетенції. Принцип 4 містить заборону на неправомірне або несанкціоноване втручання в процес правосуддя чи перегляд судового рішення будь-яким несудовим органом. У принципі 7 закріплено обов'язок держави надавати відповідні засоби, які дають можливість суду належним чином виконувати судові функції. Принцип 5 містить власне принцип неупередженості: обов'язок судових органів вирішувати справи на основі фактів і відповідно до закону без будь-яких обмежень, неправомірного впливу, спонукань, тиску, погроз, прямого чи непрямого втручання з того чи іншого боку.

В Україні принцип незалежності суддів і суду закріплено на конституційному рівні (ст. 126, 127, 129 Конституції України) і на законодавчому унормуванні (Закон України «Про статус суддів», Закон України «Про судоустрій»).

Звертає на себе увагу, що в міжнародних документах (актах) і в зазначених нормативно-правових актах України, з одного боку, розрізняють, а з другого – пов'язують у нерозривну єдність незалежність в інституційному аспекті цього поняття або самостійність судових органів та суддів щодо інших державних органів і незалежність судової влади, в тому числі й суддів у змістовому значенні цього терміна (принципи 1, 3–5, 7 «Основних принципів», процедури 2–3, 5 «Ефективних процедур») і українського законодавства (ст. 126, 127, 129 Конституції України).

Розглядаючи ці два аспекти незалежності судової влади, а відтак і суддів, реалізація ідеї відособленості від інших органів держави, гілок влади, громадських об'єднань зумовлює, *по-перше*, рецепцію принципу поділу влади з усіма впливаючими звідси наслідками. *По-друге*, закріплення незалежності на конституційному і законодавчому рівнях. *По-третє*, формування самостійної, автономної самоуправлінської судової системи поза структурами законодавчої та виконавчої влади, інших органів влади й інститутів громадянського суспільства. Зазначене свідчить про те, що в правовому полі України цей принцип очевидний.

Варто зазначити, що судова система України сьогодні – це самостійна гілка влади в організаційному порядку. Суди України не входять у будь-який спосіб як елемент інших органів державної влади, вони об'єднані в самостійну систему. Проте суди України, загалом судова система у сфері ресурсного забезпечення в частині матеріально-технічного і фінансового не має повної самостійності. Водночас суд має абсолютно відособлену специфіку компетенції як предметної, так і територіальної. Хоча на сьогодні судова компетенція на практиці є не зовсім чіткою, оскільки, наприклад, адміністративне судочинство здійснюється як загальними (цивільно-правовими) судами, так і спеціалізованим Вищим адміністративним судом України.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Достатньо проблемним виступає питання, що стосується забезпечення повноцінної незалежності судової влади у форматі, що існує в більшості держав Європи. На сьогодні в Україні ця проблема має дві складові. Першою із них є факти неправомірного втручання сторонніх осіб у професійну діяльність суддів з метою схилити їх у той чи інший спосіб до прийняття бажаного для цих осіб рішення, а другою – прийняття суддями завідомо неправомірних рішень, вироків, ухвал, тобто фактично продовження протизакон-

ної діяльності, розпочатої сторонніми зацікавленими особами. Очевидно, що в разі відсутності державного регулювання цієї проблеми повноцінна інтеграція України до національних європейських структур, насамперед вступ до ЄС, є неможливою [10].

Підсумовуючи викладене, варто також зауважити наступне. Незалежність суддів є основною передумовою функціонування самостійної й авторитетної судової влади, здатної забезпечити об'єктивне й безстороннє правосуддя, ефективно захистити права та свободи людини і громадянина. Принцип незалежності суддів означає незалежну процесуальну діяльність під час здійснення правосуддя, тобто в процесі розгляду й вирішення спорів про право на основі матеріального й процесуального, керуючись професійною правосвідомістю суддів, і в умовах, що виключають сторонній вплив на них. Гарантії незалежності суддів – це передбачені нормативно-правовими актами засоби мінімізації та усунення негативних зовнішніх і внутрішніх впливів на суддю під час відправлення ним правосуддя, спрямовані на забезпечення законного і обґрунтованого рішення відповідно до встановленої процедури. Аналіз

теоретичних джерел та практики забезпечення незалежності суддів дає змогу виділити загальні (суспільні, політичні, економічні) та спеціальні (юридичні) гарантії незалежності суддів. Останні, у свою чергу, поділяються на фінансові, організаційно-правові, процесуальні та морально-етичні [6; 7].

Як перспективи подальших досліджень слід зазначити, що стан вітчизняної судової системи, зокрема дотримання принципу незалежності суддів, уже давно перейшов у розряд проблем, які особливо турбують українське суспільство. Необхідність виправлення цієї проблемної ситуації ні в кого не викликає сумнівів, однак усі вжиті заходи, у тому числі й вирішення відповідних завдань судової реформи, поки що відчутно не вплинули на забезпечення реальної незалежності суддів. Щоб реформування судової системи дало очікувані результати, потрібно цей процес супроводжувати ретельним аналізом стану незалежності суддів і дієвості механізмів для її забезпечення, а також оцінити ефективність нових правових норм, які стосуються діяльності суддів та органів суддівського самоврядування щодо забезпечення їх незалежності.

Список використаних джерел

1. Аскеров С. С. Принцип незалежності і недоторканності суддів у кримінальному процесі України та Азербайджану (порівняльно-правове дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / Аскеров Садіг Сафар огли. – К. : Академія адвокатури України, 2008. – 199 с.
2. Афанасьєва С. И. Конституционно-правовые гарантии принципа независимости судей в Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 «Конституционное право; муниципальное право» / Афанасьєва Светлана Ивановна. – М. : Рос. акад. гос. службы при Президенте Российской Федерации, 2003. – 177 с.
3. Василевич М. В. Конституційно-правові гарантії незалежності судової влади: теорія та практика реалізації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 «Конституційне право; муниципальне право» / Василевич Марина Віталіївна. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2010. – 17 с.
4. Виноградова Л. Є. Юридична відповідальність суддів загальних судів України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» / Виноградова Людмила Євгенівна. – Одеса : Одеська нац. юрид. академія, 2004. – 180 с.
5. Вознюк В. Д. Міжнародні критерії оцінки незалежності суддів [Електронний ресурс] / В. Д. Вознюк. – Режим доступу : <http://www.asu.od.ua/ua/publications>

References

1. Askerov, S.S. (2008), «The independence and immunity of judges in criminal proceedings of Azerbaijan and Ukraine (comparative legal study)», Abstract of Ph.D. Dissertation, Criminal Procedure and Criminalistics; Forensic examination, Academy of Advocacy of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
2. Afanas'eva, S.I. (2003), «Constitutional and legal guarantees of judicial independence in the Russian Federation», Abstract of Ph.D. Dissertation, Constitutional law; municipal law, Russian Academy of Public Service under the President of the Russian Federation, Moscow, Russian Federation.
3. Vasylevych, M.V. (2010), «Constitutional and legal guarantees of judicial independence: the theory and practice of realization», Abstract of Ph.D. Dissertation, Constitutional law; municipal law, National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine.
4. Vynohradova, L.Ye. (2004), «The legal liability of Judges of general courts of Ukraine», Abstract of Ph.D. Dissertation, Judiciary; Prosecution and Advocacy, Odessa National Academy of Law, Odessa, Ukraine.
5. Vozniuk, V. «International criteria for assessing the independence of judges», available at: <http://www.asu.od.ua/ua/publications>
6. Halajdenko, T. «On the issue of delimitation of the categories «principle of judicial independence» and «guarantee of its implementation», available at: <http://www.vru.gov.ua/Docs/a031110.pdf>

6. Галайденко Т. До питання розмежування категорій «принцип незалежності суддів» та «гарантії його реалізації» [Електронний ресурс] / Т. Галайденко. – Режим доступу : <http://www.vru.gov.ua/Docs/a031110.pdf>
7. Галайденко Т. Незалежність суддів як індикатор стану вітчизняної судової системи / Т. Галайденко // Віче. – 2012. – № 2.
8. Гарантии законности в деятельности суда / Березовская С. Г., Каминская В. И., Лебедев М. П. и др. // Правовые гарантии законности в СССР ; отв. ред. М. С. Строгович. – М. : Изд-во Академии наук СССР, 1962. – 475 с.
9. Городовенко В. В. Проблеми становлення незалежної судової влади в Україні : монографія / В. В. Городовенко. – К. : Фенікс, 2007. – 224 с.
10. Гринюк В. О. Принцип незалежності суддів і підкорення їх тільки закону в кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза» / Гринюк Володимир Олексійович. – К. : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2004. – 18 с.
11. Ершов В. В. Судебная власть в правовом государстве : дис. ... д-ра юрид. наук / Ершов В. В. – М., 1992. – 463 с.
12. Європейський Союз та Україна: стратегія відносин в контексті розширення. – К., 2003. – С. 20.
13. Європейський Союз. Консолідовані договори [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_236/print 1452778112829501
14. Європейська Хартія про статус суддів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_236/print 1452778112829501
15. Засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки : затв. Законом України від 14 жовт. 2014 р. № 1699-VII // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 87. – Ст. 2473. – С. 134.
16. Куйбіда Р. О. Реформування правосуддя в Україні: стан і перспективи : монографія / Р. О. Куйбіда ; відп. ред. Коліушко І. Б. – К. : Атіка. – 288 с.
17. Курило О. М. Гарантії незалежності суддів у кримінальному процесі України / О. М. Курило // Етичні та правові проблеми забезпечення незалежності суддів : матеріали міжнар. наук.-практ. семінару, Харків, 30–31 берез. 2005 р. / редкол. : В. В. Сташис (голов. ред.) та ін. – Х. ; К. : ЦНТ «Гопак», 2006. – С. 72–79.
18. Лупинская П. А. Уголовно-процессуальное право Российской Федерации / П. А. Лупинская. – М. : Зерцало-М, 2001. – 492 с.
19. Михайленко О. Р. Про забезпечення незалежності суддів у змагальному кримінальному процесі / О. Р. Михайленко // Етичні та правові проблеми забезпечення незалежності суддів : матеріали міжнар. наук.-практ. семінару, Харків, 30–31 берез. 2005 р. / редкол. : В. В. Сташис (голов. ред.) та ін. – Х. ; К. : ЦНТ «Гопак», 2006. – С. 51–56.
7. Halajdenko, T. (2012), «Independence of the judiciary as an indicator of the state of the national judicial system», *Viche*, vol. 2.
8. Kaminskaja, V.I., Berezovskaja, S.G., Lebedev, M.P., Savickij, V.M. and Shorina, E.V. (1962), *Pravovye garantii zakonnosti v SSSR* [Legal guarantees of the rule of law in the USSR] «Guarantees of legality in the work of the court», Moscow, USSR.
9. Horodovenko, V. V. (2007), *Problemy stanovlennia nezalezhnoi sudovoi vlady v Ukraini : monohrafiia* [Problems of an independent judiciary in Ukraine: Monograph], Kyiv, Ukraine.
10. Hryniuk, V.O. (2004), «The principles of independence of judges and their submission only to the law in the criminal process of Ukraine», Abstract of Ph.D. Dissertation, Criminal Procedure and Criminalistics; Forensic examination, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.
11. Ershov, V.V. (1992), «The judiciary is in a legal state», Abstract of Doctor of Sciences Dissertation, Moscow, Russian Federation.
12. *Yevropejs'kyj Soiuz ta Ukraina: stratehiia vidnosyn v konteksti rozshyrennia* [The European Union and Ukraine: Strategies in View of Enlargement] (2003), Kyiv, Ukraine.
13. *Yevropejs'kyj Soiuz. Konsolidovani dohovory* [European Union. Consolidated treaties] (1999), available at: <http://www.comparativelaw.org.ua>
14. *Yevropejs'ka Khartiia pro status suddiv* [European Charter on the status of Judges], available at: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_236/print 1452778112829501
15. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), The Law of Ukraine «On approval of principles of the State anti-corruption policy in Ukraine (Anti-corruption Strategy) for the years 2014–2017», *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy*, vol. 87., p. 134.
16. Kujbida, R.O., *Reformuvannia pravosuddia v Ukraini: stan i perspektyvy : monohrafiia* [Justice Reform in Ukraine: state and prospects: Monograph], Kyiv, Atika, Ukraine.
17. Kurylo, O.M. (2006), «Guarantees of judicial independence in the criminal process Ukraine», *Etychni ta pravovi problemy zabezpechennia nezalezhnosti suddiv* [Ethical and legal problems of ensuring the independence of judges], *Mizhnarodnyj nauko-vo-praktychnyj seminar* [International scientific workshop], Kharkiv, Ukraine, 30–31 March 2005, pp. 72–79.
18. Lupinskaja, P. A. (2001), *Ugolovno-procesual'noe pravo Rossijskoj Federacii* [Criminal Procedural Law of the Russian Federation], Moscow, Zercalo-M, Russian Federation.
19. Mykhajlenko, O.R. (2006), «About insurance of judicial independence in adversarial criminal proceedings», *Etychni ta pravovi problemy zabezpechennia nezalezhnosti suddiv* [Ethical and legal problems of ensuring the independence of judges], *Mizhnarodnyj nauko-vo-praktychnyj seminar* [International sci-

20. Савенко М. Д. Незалежність суддів та її правове забезпечення / М. Д. Савенко // Етичні та правові проблеми забезпечення незалежності суддів : матеріали міжнар. наук.-практ. семінару, Харків 30–31 берез. 2005 / редкол. : В. В. Сташис (голов. ред.) та ін. – Х. ; К. : ЦНТ «Гопак», 2006. – С. 98.
21. Салищева Н. Г. Гражданин и административная юрисдикция в СССР / Н. Г. Салищева ; отв. ред. А. Е. Лунеев. – М. : Наука, 1970. – 164 с.
22. Семенов В. М. Суд и правосудие в СССР / В. М. Семенов. – М. : Юридлит., 1984. – 320 с.
23. Смородинський В. С. Судова влада в Україні (загальнотеоретичні проблеми) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Смородинський Віктор Семенович. – Х. : Нац. юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого, 2001. – 170 с.
24. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» : схвалено Указом Президента України від 12 січ. 2015 р. № 5/2015 // Офіц. вісн. України. – 2015. – № 4. – Ст. 67. – С. 8.
25. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса / М. С. Строгович. – М. : Наука, 1968. – Т. 1. – 470 с.
26. Судебная власть / под ред. И Л. Петрухина. – М. : ООО «ТК Велби», 2003. – 720 с.
27. Татаренко В. Б. Євроінтеграційні процеси в судовій владі України [Електронний ресурс] / В. Б. Татаренко // Наук. пр. Чорномор. держ. ун-ту ім. Петра Могили. – Серія «Політологія». – 2009. – Т. 122. – Вип. 109. – С. 115–120. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npchdupol_2009_122_109_24.pdf
28. Финочко Ф. Д. Процессуальные гарантии в производстве дел об административных правонарушениях : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Финочко Ф. Д. – Х., 1968. – 22 с.
29. Четвернин В. А. Демократическое конституционное государство: введение в теорию / В. А. Четвернин. – М. : Юрид. лит., 1993. – 273 с.
30. Шульгач Н. М. Поняття та сутність принципу незалежності суддів [Електронний ресурс] / Н. М. Шульгач // Наук. зап. Львів. ун-ту бізнесу та права. – 2011. – Вип. 6. – С. 227–230. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nzlubp_2011_6_53.pdf
31. Ярукайтис І. Виклики для системи юстиції в контексті європейської інтеграції / І. Ярукайтис // Судова реформа в Україні: європейський вектор : III судово-правовий форум. – К. : Вид-во «Юрид. практика», 2015. – С. 41.
- entific workshop], Kharkiv, Ukraine, 30–31 March 2005, pp. 51–56.
20. Savenko, M.D. (2006), «The independence of judges and its legal support», *Etychni ta pravovi problemy zabezpechennia nezalezhnosti suddiv* [Ethical and legal problems of ensuring the independence of judges], *Mizhnarodnyj naukovo-praktychnyj seminar* [International scientific workshop], Kharkiv, Ukraine, 30–31 March 2005, pp. 98.
21. Salishheva, N.G. (1970), *Grazhdanin i administrativnaja jurisdikcija v SSSR* [Citizen and administrative jurisdiction of the USSR], Moscow, Nauka, USSR.
22. Semjonov, V.M. (1984), *Sud i pravosudie v SSSR* [Court and justice in the USSR], Moscow, Juridlit, USSR.
23. Smorodyns'kyj, V.S. (2001), «The judiciary in Ukraine (general theoretical problems)», Abstract of Ph.D. Dissertation, Theory and history of state and law; History of political and legal studies, National Law Academy of Ukraine, Kharkiv, Ukraine.
24. The President of Ukraine (2015), Decree of the President of Ukraine «On approval of the Strategy for Sustainable Development «Ukraine – 2020», *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy*, vol. 4., p. 8, code 75358/2015.
25. Strogovich, M.S. (1968), *Kurs sovetskogo ugovnogo processa* [The course of the Soviet criminal trial], Moscow, Nauka, USSR.
26. *Sudebnaja vlast'* [Judicial branch] (2003), Moscow, TK Velbi, Russian Federation.
27. Tatarenko, V.B. (2009), «European integration processes in the judiciary of Ukraine», *Naukovi pratsi Chornomors'koho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly*, vol. 122, no. 109, pp. 115–120, available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npchdupol_2009_122_109_24.pdf
28. Finochko, F.D. (1968), «Procedural safeguards in the production of administrative cases», Abstract of Ph.D. Dissertation, Kharkiv, Ukraine.
29. Chetvernin, V.A. (1993), *Demokraticeskoe konstitucionnoe gosudarstvo: vvedenie v teoriju* [Democratic constitutional state: an introduction to the theory], Moscow, Juridlit, Russian Federation.
30. Shul'hach, N.M. (2011), «The concept and essence of the principle of judicial independence», *Naukovi zapysky L'vivs'koho universytetu biznesu ta prava*, vol. 6, pp. 227–230, available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nzlubp_2011_6_53.pdf
31. Yarukaitis, I. (2015), «Calls for a system of justice in the context of European integration», *Sudova reforma v Ukraini: ievropejs'kyj vektor : III sudovo-pravovyj forum*, Kyiv, Yurydychna praktyka, Ukraine/